

Sociálně plánování i problémy jeho efektivity

(Sociální plánování a problémy jeho efektivity)

Leningrad, Nauka 1958, 190 s.

Pod vedením profesora V. P. Polozovova připravil autorský kolektiv AN SSSR nevelkou, zato však velmi aktuální publikaci *Sociální plánování a problémy jeho efektivity*. Členové kolektivu jsou známí odborníci, kteří se podíleli na dnes již obecně uznávané tzv. leningradské metodice sociálního plánování (česky vydána v nakladatelství Práce) přijaté sovětským Gosplanem a odbory. Podle této metodiky zpracovalo do XXV. sjezdu KSSS více než 50 tisíc podniků své plány sociálního rozvoje.

Nová práce je orientována především metodicky. V úvodu je poukázáno na spojení úkolů sociálního plánování se závěry XXV. sjezdu KSSS a na vazbu rozvoje sociální sféry na rozvoj vědeckotechnické revoluce. Optimálním řízením společenských procesů — což je velikou potenciální rezervou právě socialistické společnosti — je možné významně urychlit i procesy vědeckotechnické revoluce. Sociální plánování je tedy metodou realizace usnesení strany o spojení předností socialismu s procesy vědeckotechnické revoluce.

Autoři v celé práci dokládají, že vypracovávání ukazatelů pro měření sociální efektivity zdaleka nelze považovat pouze za jakýsi organizačně technický problém. Jde o velmi obtížnou a v dějinách dosud neřešenou teoretickou oblast, o řešení základních metodologických otázek, tak základních, jako je vůbec vymezení sociálních jevů a procesů, postižení základních změn v rozvoji sociální struktury, charakteru práce, demografického vývoje, ekonomických zájmů a motivace lidí, teorie kolektivu atd.

V této souvislosti je třeba systemizovat, zobecňovat a vyhodnocovat dnes již nesčetné sociologické průzkumy a z analýz vytěžit metodologické a metodické závěry pro formulaci ukazatelů. Autoři upozorňují, že je nutno se distancovat od dosti častých přístupů, kdy se pouze konfrontují náklady s dosaženými efekty, které jsou různým způsobem kvantifikovány a ekonomicky vyjadřovány. Jde i o postižení procesu přeměny lidí při dosahování ekonomických výsledků, o zkvalitňování životního způsobu při plnění konkrétních ukazatelů.

Práce je rozdělena do tří hlavních částí. Prvá je nazvána *Plánování sociálního rozvoje a problém jeho efektivity*. Zde se autoři zabývají především sociálním plánováním ve společenské výrobě, analyzují cíle sociálního plánování a kritéria jeho efektivity a zejména zkoumají výrobní kolektiv i metodami plánování jeho sociálního rozvoje. Za nejzávažnější problém zde považují ukazatele efektivity sociálního rozvoje výrobního kolektivu.

Druhá a třetí kapitola jsou zaměřeny na ty oblasti, jimž se dosud v sociálním plánování věnuje nedostatečná pozornost, tedy zejména na úroveň středního článku řízení v odvětvích a teritoriích. Problematicke sdružení je věnována kapitola druhá, v níž jde zejména o stanovení kritérií a ukazatelů efektivity změn sociální struktury pracujících, efektivity řízení mobility pracovníků v podnicích, sociální a ekonomické efektivity zdokonalování pracovních podmínek a ochrany práce. Autoři se zde zabývají obtížnou otázkou sociální efektivity motivace a stimulace práce a dále efektivity využívání fondu kulturních potřeb a bytového fondu.

Třetí kapitola je orientována na aplikaci sociálního plánování v odvětvích, tedy ve vertikále, současně však i v horizontále — tedy na sociální plánování měst, oblastí, teritorií. Zde jde v první řadě o možnosti formulovat sociální ukazatele a měřit sociální efektivity opatření realizovaných v odvětvovém měřítku. Stejná pozornost je věnována teritoriálním problémům a jejich propojenosti s odvětvovými. Nedořešenost propojení obou sfér vytváří v organizaci i v operativní rovině reálné bariéry dalšímu rozvoji sociálního plánování.

Jestliže již samo tematické zaměření práce je přínosem pro naši praxi a teorii sociálního plánování, pak vypracování vzorců k výpočtu a stanovení různých ukazatelů, informace o nejnovější praxi měření efektivity sociálního rozvoje i formulace řady zásadních teoretických závěrů tento přínos prakticky rozšiřují. Plně souhlasíme například s tezí sovětských teoretiků, že nelze hledat jen ekonomický efekt sociálních opatření, že prokazatelně existuje i opačný účinek — „ekonomický efekt jako výslednice působení sociálních faktorů“ (s. 60). I naše praxe potvrzuje zjištění sovětských autorů, že sociální plány, byť realizované jen v dílčích rozměrech podniku či města, „zvyšují efektivity celostátních opatření zaměřených na splnění programu sociálního rozvoje a zvyšování životní úrovně lidu“ (s. 56). Také naše zkušenosti ukazují, jak obecnou platnost mají slova soudruha L. I. Brežněva, že prokázat „vý-

sledky sociálního rozvoje — a to dokonce za krátký čas — je těžší, než v ekonomice. Dynamiku sociálních procesů není vždy možné vyjádřit čísly. Hovoříme-li však o tendencích, ty lze sledovat dostatečně jasně“ (s. 56).

Práce leningradských teoretiků *Sociální plánování a problémy jeho efektivnosti* je dalším příspěvkem k vědeckému postižení základních tendencí sociálního rozvoje rozvinuté socialistické společnosti.

Jaroslav Kohout

Matematicko-sociologické modelování v sociologii: metody i zadaní (red.: F. M. Borodkin - B. G. Mirkin)

(Matematické modelování v sociologii: metody a úlohy)

Novosibirsk, Nauka 1977, 240 s.

Sborník obsahuje soubor prací, které vznikly v *Institutu ekonomiky a organizace průmyslu Sibiřského oddělení AV SSSR*. Týkají se aplikace matematiky v různých úlohách sociologie a mají velice bohatý sociologický i matematický obsah. Kniha obsahuje 12 článků, na nichž se podílí 14 autorů:

1. V. M. Alferov, F. M. Borodkin: *Imitační hry (laboratorní experiment)*
2. B. M. Borodkin, S. V. Soboleva, V. A. Sucharev: *Dynamický model migrace městského obyvatelstva*
3. F. M. Borodkin, V. A. Sucharev: *Dva problémy kauzální analýzy*
4. L. S. Korovin, L. Ch. Poljak: *Využití metod rozpoznávání obrazů v odhadu úrovně rozvoje velkého města*
5. N. T. Nonkin, S. V. Soboleva: *Imitační modelování reprodukce vzdělání obyvatelstva*
6. L. Ch. Poljak: *Axiomatický přístup k rozpoznávání dynamických obrazů*
7. L. S. Trus: *O příčinách neadekvátnosti jedné třídy matematických modelů migrace obyvatelstva vzhledem k zipfovským systémům rozložení*
8. V. Z. Jampolskij, E. I. German, L. V. Pak: *Volba charakteristiky posloupnosti v úloze lineárního uspořádání souvisejících objektů*
9. I. B. Russman: *Prostor expertních odhadů*
10. L. S. Trus: *O činnostním modelu migrace obyvatelstva*
11. B. G. Mirkin: *Modelování mnohorozměrné sociálně ekonomické informace*
12. L. I. Poliščuk: *O optimální volbě momentů provedení experimentu*

Obsah knihy je tedy velmi rozmanitý. Jednotlivé články nejsou řazeny podle žádného zřejmého záměru, například studie zabývající se problematikou migrace jsou značně rozptýleny, chybí dělení na příspěvky aplikační a čistě matematické apod. Avšak vzhledem k tomu, že kniha je určena především specialistům v matematickém modelování a sociologům zabývajícím se specializovaně meritorními úlohami, pro něž vyvinutý aparát má sloužit, umožňuje toto volné uspořádání volbu podle zaměření čtenáře. Rada témat je pro sociologa obtížná, jinde však i nematematicky orientovaný čtenář najde velmi cennou informaci o řešení, přístupech, výsledcích a zkušenostech, které byly shromážděny při řešení jednotlivých problémů.

První kapitola uvádí do metody *imitačních her*. Tato nová metoda je v první části diskutována na základě literatury. V druhé části je popsána konkrétní aplikace metody — imitační hra *Osobní plány mládeže*: jsou charakterizovány základní aspekty hry, počáteční podmínky, proměnné a obsahová stránka. Hypotézy určující průběh hry jsou rozděleny do tří bloků: *práce, rodina a volný čas*. Tyto bloky jsou jednotlivými hypotézami propojeny. Jsou též určena různá omezení pro jednotlivé účastníky, aby hra nepřekročila rámec zpracovatelnosti a možností účastníků.

Parametry hry byly stanoveny pomocí statistických údajů a na základě výsledků sociologických šetření. Cílem uvedení imitační hry byl výzkum a prognózování života na vesnici, vycházející z hypotézy o postupném sblížování způsobu života ve městě a na vesnici. Experiment měl také ukázat, jak může být hra způsobem sběru empirické informace. Jeho cíle byly i metodické: prověřit metodu, nalézt optimální formy hry ve všech jejích detailech, prověřit metodologické aspekty práce s dětmi, odhalit vliv hry na vědomí dítěte, odhalit vliv složení skupiny na výsledky imitace apod.

V kapitole jsou popsány různé chyby, jichž se výzkumníci dopustili, a uvedeny některé výsledky. První tři části kapitoly jsou zcela „nematematické“, přístupné každému sociologovi bez ohledu na jeho matematické zázemí.

Imitační hra je založena na myšlenkách matematické teorie her, popisovaná hra je tzv. hrou proti přírodě. Ve čtvrté části je popisována konstrukce matematického modelu rozhodování ve hře.